

Γιατί δεν πήγε ο Μεταξάς μάρτυρας στη Δίκη των Έξι;

Η συνάντηση τον Μάρτιο του 1921 με Γούναρη, Θεοτόκη, Πρωτοπαπαδάκη

Ιωάννης Μεταξάς

Υπάρχουν δύο κείμενα του Ιωάννη Μεταξά, δημοσιευμένα με το ημερολόγιό του από το 1960-64, που θα έπρεπε να είναι πασίγνωστα – αν η χώρα είχε εκπαιδευτικό σύστημα αντάξιό της. Το ένα είναι η εμπιστευτική ομιλία του στους ιδιοκτήτες και αρχισυντάκτες του αθηναϊκού Τύπου στις 30 Οκτωβρίου 1940, στην οποία εξήγησε διεξοδικά το «Όχι» του. Όποτε την επικαλούμαι, οι περισσότεροι ξεσπούν ότι δεν είχαν ιδέα...

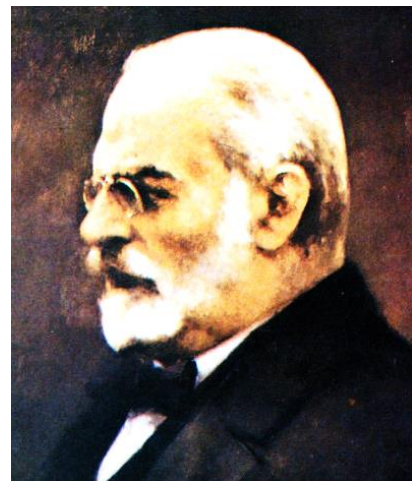
Το άλλο κείμενο είναι η επίσης λεπτομερέστατη καταγραφή δύο συνομιλιών που είχε ο Μεταξάς στις **25 και 29 Μαρτίου 1921** με την ηγεσία του Αντιβενιζελισμού: **Δημήτριο Γούναρη, Πέτρο Πρωτοπαπαδάκη και Νικόλαο Θεοτόκη**. Παρών ήταν και ο στρατιωτικός **Αθανάσιος Εξαδάκτυλος**, παλιός του συνάδελφος στο Επιτελείο. Ο Μεταξάς είχε πλήρη επίγνωση της σημασίας όσων επώθηκαν και γι' αυτό ασχολήθηκε δύο μήνες με την αναλυτική καταγραφή τους.

Μόλις είχε σχηματιστεί, επιτέλους, κυβέρνηση Γούναρη, με υπουργό Οικονομικών τον Πρωτοπαπαδάκη και υπουργό Στρατιωτικών τον ανίδεο Θεοτόκη. Θορυβημένοι από την ήττα της Στρατιάς Μικράς Ασίας στο Εσκί Σεχίρ, αυτοί προσπάθησαν μάταια να φορτώσουν στον Μεταξά την ουσιαστική ευθύνη για τη διεξαγωγή ενός πολέμου στον οποίο ήταν αντίθετος από το 1915.

Με απaráμιλλη και αμείλικτη διαύγεια, ο Μεταξάς επέμεινε ξανά και ξανά ότι ο πόλεμος με τους Τούρκους δεν μπορούσε ποτέ να κερδηθεί οριστικά. Οι Τούρκοι **«απέδειξαν ότι έχουν όχι θρησκευτικόν, αλλά εθνικόν αίσθημα. Και εννοούν να παλαίσουν υπέρ της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας των, ακριβώς δια τα αυτά πράγματα, υπέρ των οποίων ηγωνίσθημεν και ημείς κατ' αυτών»**. Πρόκειται για **«ένα λαόν αγωνιζόμενον υπέρ της υπάρξεώς του. Αυτός θα εύρη πάντοτε ανθρώπους να τον οδηγήσουν. Την απώλειαν της Σμύρνης και της ενδοχώρας αισθάνονται ως καιρίαν εθνικὴν απώλειαν και αρχὴν διαλύσεως της πατρίδος των»**. Ακόμη και αν ο Κεμάλ ηττημένος υπέγραφε τελικά τη Συνθήκη των Σεβρών, θα βρίσκονταν αργά ή γρήγορα άλλοι ηγέτες να αρχίσουν νέο εθνικοαπελευθερωτικό πόλεμο. Αλλά η Ελλάδα δεν μπορούσε να παραμένει διαρκώς επιστρατευμένη. Ήδη, άλλωστε, οι δυνάμεις της ήσαν τελείως ανεπαρκείς.

Οι συνομιλητές του δεν ήσαν καν σε θέση να κατανοήσουν όσα τους έλεγε. Όταν ο Μεταξάς συμβούλεψε να ξεχάσουν τις επιθετικές ενέργειες, να οχυρώσουν τα σύνορα της Συνθήκης των Σεβρών και να περιοριστούν στην άμυνα, ο **Πρωτοπαπαδάκης** απάντησε ότι **για αμυντικό πόλεμο χρειάζονταν 17 μεραρχίες!** Έτσι τους έλεγαν «οι στρατιωτικοί» (χωρίς να κατονομάζονται).

Εξερράγη ο Μεταξάς: **«Και χρειαζόμεθα μόνον 5 δια τον επιθετικόν;!»** Ο Πρωτοπαπαδάκης παραδεχόταν ότι τα υπάρχοντα τουφέκια μάνλιχερ και λεμπέλ δεν ξεπερνούσαν τις 100.000 και μόλις έφταναν για τους ήδη επιστρατευμένους. **Δεν μπορούσε λοιπόν να συμπληρωθεί η επιστράτευση, αλλά ούτε και ο οπλισμός, ελλείπει χρημάτων**. Υπήρχαν χρήματα για μόλις δύο με τρεις μήνες... Γι' αυτό βιάζονταν να νικήσουν τελειωτικά!

Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης

Από την πλευρά του ο **Θεοτόκης** παραδεχόταν με απίστευτη ελαφρότητα την ασχετοσύνη του ως υπουργού Στρατιωτικών, προκαλώντας στον Μεταξά έκρηξη οργής. Κλαιγόταν ο Θεοτόκης: **«Εγώ δεν ηξεύρω τίποτε από αυτά τα πράγματα. Πώς θα λύσω ζητήματα που δεν έχω ιδέαν;»**. Υστερα: **«Δέξου, καημένε Μεταξά, να αναλάβης. Κάμε αυτό το beau geste»**. Εφτασε μάλιστα στο σημείο να αναρωτηθεί φωναχτά μήπως έπρεπε να παραιτηθεί και να πάρει τη θέση του ο Μεταξάς.

Αυτή ήταν πράγματι η μία και μοναδική θέση που ήταν έτοιμος να αποδεχθεί ο Μεταξάς. Ως υπουργός Στρατιωτικών, θα είχε τον πλήρη έλεγχο του στρατού και των επιχειρήσεων, επιβάλλοντας τις δικές του απόψεις. Αλλά ούτε ο Θεοτόκης το πρότεινε ούτε ο Γούναρης το διανοήθηκε, αφού γνώριζε ότι δεν θα μπορούσε ποτέ να χειραγωγήσει τον Μεταξά. Έτσι, τον πίεσαν οι τρεις επί πολλές ώρες με απίστευτες κουτοπονηριές, απειλές και προσβολές που τον εξαγρίωσαν – χωρίς ποτέ να του προσφέρουν αυτό που θα δεχόταν.

Έλεγαν μάλιστα αναφανδόν ψέματα, αφού τη θέση αρχηγού του Επιτελείου που πρότειναν στον Μεταξά την είχαν ήδη δώσει στον Βίκτωρα Δούσμανη! Υπολόγιζαν όμως ότι ο Μεταξάς θα δεχόταν τελικά να ξαναγίνει υφιστάμενός του...

Νικόλαος Θεοτόκης

Δημήτριος Γούναρης

Για τους συνομιλητές του Μεταξά, καθοριστικός παράγοντας ήταν η κομπλεξική στάση τους απέναντι στον Βενιζέλο και ο τρόμος για το ενδεχόμενο επανόδου του. Ήθελαν να αποδείξουν σε όλους (ιδίως στη Μεγάλη Βρετανία) ότι θα τα καταφέρουν εξίσου καλά ή και καλύτερα από τον Βενιζέλο. Είπε απερίφραστα ο Γούναρης για τη Μικρασιατική Εκστρατεία: **«Δεν ήτο ποτέ πολιτική μας. Ο Βενιζέλος μάς έφερε εκεί. Τον πόλεμον τον εύρομεν»**. Ωστόσο: **«Πολιτικήν δεν δυνάμεθα να αλλάξωμεν, είμεθα υποχρεωμένοι να εξακολουθήσωμεν τον πόλεμον μέχρι τέλους, έστω και αν κινδυνεύσωμεν να καταστραφώμεν. Αλλως οι Αγγλοι θα παύσουν να μας θεωρούν ως σοβαρόν Εθνος... Πρέπει να αποδείξωμεν ότι είμεθα Εθνος, επί του οποίου δύναται να υπολογίζη μία Μεγάλη Δύναμις»**.

Ο μεγάλος φόβος

Αντίστροφα, τους κατείχε ο φόβος ότι τυχόν απαγκίστρωση εκ μέρους τους από τη Μικρά Ασία θα επέφερε μοιραία την πτώση τους και την επιστροφή του μισητού εχθρού. Μιλώντας για τον κίνδυνο να επανέλθει ο Βενιζέλος αν αυτοί αποτύχουν, ο Γούναρης έφτασε στο σημείο να επικαλεστεί τα εντελώς ατομικά τους συμφέροντα: **«Εμέ προσωπικώς τι με μέλει; Ένας άνθρωπος είμαι. Δεν έχω παρά να πάρω τον δρόμον μου οπουδήποτε. Αλίμονον σε σας που έχετε δεσμούς και περιουσίαν»**. Ο Γούναρης εννοούσε ότι ήταν ανύπαντρος και δεν είχε οικογένεια («δεσμούς») όπως οι άλλοι. (Δεν μετρούσε, όπως φαίνεται, ο δεσμός του με την Ασπασία Νάζου, ίσως επειδή αυτή θα τον συνόδευε). Μπροστά σε τόσο απροκάλυπτη επίκληση της ιδιοτέλειας, ξέσπασε ο Μεταξάς: **«Εις το κάτω-κάτω, εάν μόνον διά του Βενιζέλου θα ήτο δυνατόν να σωθή η Ελλάς, ας έλθη ο Βενιζέλος. Πρέπει να υπάγη ο τόπος μας εις τον διάβολον, διά να μη έλθη ο Βενιζέλος;»**.

Ωστόσο, το παθολογικό τυφλό μίσος για τον Βενιζέλο δεν συνοδευόταν από αληθινή αφοσίωση στον βασιλέα Κωνσταντίνο, στον οποίο ο Γούναρης όφειλε εξ ολοκλήρου την ανάδειξή του ως ηγέτη του Αντιβενιζελισμού. Αυτός και η κυβέρνησή του ήσαν ήδη αποφασισμένοι να εκμεταλλευθούν το γόητρο του Κωνσταντίνου, δημιουργώντας την πλαστή εντύπωση ότι τάχα αναλάμβανε ξανά «αρχιστράτηγος» με το επιτελείο του των Βαλκανικών Πολέμων.

Μάταια τόνισε ο Μεταξάς ότι, πέρα από τη συνταγματική ανωμαλία και τη σύγχυση ευθυνών, **ο βαριά άρρωστος Κωνσταντίνος «δεν είναι εις θέσιν να διεξαγάγη αυτό το έργον. Δεν δύναται να εξασκήση αυτήν την διοίκησιν».** Ο Γούναρης ήταν αμετάπειστος: **«Ο κόσμος βρίσκεται εν αγωνία και θέλει τον Βασιλέα επικεφαλής. [...] Και ο Βασιλεύς πρέπει να τεθή επί κεφαλής, εν ανάγκη πρέπει και να θυσιασθή ο Βασιλεύς υπέρ του Έθνους!»** Δηλαδή, πλήρης αντιστροφή σε σχέση με την ιεράρχηση που έκανε ο ίδιος άνθρωπος το 1915-17, συμβάλλοντας τότε καθοριστικά στην εκδήλωση και παγίωση του Εθνικού Διχασμού.

Μετά αυτό το πολύωρο «ξέσχιμα», όπως το ονομάζει, ο Μεταξάς ένωσε ότι δεν τον ένωνε πλέον τίποτε με τους άλλους. **«Είμαι ευχαριστημένος ότι αντέστην. Μέσα μου όμως μελαγχολώ διότι χωρίζομαι με όλους».** Τον βασάνιζε, ωστόσο, η σκέψη ότι είχε αρνηθεί να προσφέρει τις υπηρεσίες του ξανά. Σχεδόν ένα χρόνο αργότερα, έγραφε στις 6 Φεβρουαρίου 1922: **«Πώς χειροτερεύει η εθνική μας κατάσταση! Τι εμπορούσα να κάμω; τίποτε' μόνον να θυσιασθώ και εγώ με ανθρώπους τους οποίους εθεώρουν απατεώνας, και δια υπόθεσιν εις την οποίαν δεν είχα καμίαν πίστιν».** Ένωθε όμως και «χαιρεκακία» για την αποτυχία των «απατεώνων»... Από την πλευρά του, ο Γούναρης είχε φτάσει στο σημείο να τον απειλεί απερίφραστα με «λυντσάρισμα» και ότι «θα του σπάση το κεφάλι».

Όταν πια ξέσπασε, μετά την Καταστροφή, το στρατιωτικό κίνημα με επικεφαλής τους συνταγματάρχες Νικόλαο Πλαστήρα και Στυλιανό Γονατά (η «Επανάσταση του 1922»), ο Μεταξάς βρέθηκε σε δύσκολη θέση. Δεν είχε κανένα δισταγμό να προσφέρει ξανά τις υπηρεσίες του στον βασιλέα Κωνσταντίνο, ως πολιτικός πλέον. Σ' αυτόν ανέθεσε ο Κωνσταντίνος να συντάξει την επιστολή παραίτησης και το αποχαιρετιστήριο διάγγελμα του. Χώρισαν κατασυγκινημένοι, με τον Μεταξά να κλαίει.

Αλλά **δεν μπορούσε να προσέλθει ως μάρτυρας υπεράσπισης στη δίκη των Έξι** (και των άλλων δύο, που δεν εκτελέστηκαν). Όπως γράφει ο Γρηγόριος Δαφνής, **είχε ασκήσει ο Μεταξάς τόσο οξεία δημόσια κριτική στις κυβερνήσεις της περιόδου 1920-22 «ώστε μόνη αυτή θα ήτο αρκετή δια να στηρίξη κατηγορητήριο».** Δεν τεκμηριώνεται ωστόσο ο ισχυρισμός του Δαφνή ότι ο Μεταξάς, για να γίνει αυτός ηγέτης του Αντιβενιζελισμού, συνέβαλε όσο μπορούσε στην εκτέλεση των Έξι. Αν ίσχυε αυτό, αρκούσε να καταθέσει ως μάρτυρας απλώς τις συνομιλίες του 1921, όπως τις είχε καταγράψει...

Ο Μεταξάς ασφαλώς βρέθηκε σε δίλημμα εάν όφειλε να παρέμβει στη δίκη. Δεν αδιαφόρησε πάντως. Απέφυγε να καταθέσει ως μάρτυρας, αλλά ζήτησε από τον πρωθυπουργό Κροκιδά να έχουν οι κατηγορούμενοι δικαίωμα έφεσης στη μελλοντική Εθνοσυνέλευση. Ο Κροκιδάς όμως ήταν ανίσχυρος, όπως έδειξε και η παραίτησή του. Ο Μεταξάς δεν μπορούσε πλέον παρά να γράψει, μετά την εκτέλεση: **«Τουλάχιστον εφάνησαν ανδρείοι».**

Γιώργος Μαυρογορδάτος